

બોચાસણવાસી શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ સ્વામિનારાયણ સંસ્થા
સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષા

ઉકેલપત્ર : સત્સંગ પ્રાણ - પ્રથમખંડ

પ્રશ્નપત્ર - ૨

(સમય : બપોરે ૨ થી ૫)

રવિવાર, ૧ માર્ચ, ૨૦૧૫

કુલ ગુણ : ૧૦૦

અગત્યની સૂચના

પ્રશ્નપત્રમાં દરેક પેટા પ્રશ્નની જમણી બાજુ દર્શાવેલ ખાનામાં, લખેલા ગુણની પછીના ખાલી ખાનામાં (ગુણ : ૧)
પરીક્ષાર્થીને આપેલ ગુણ લખવાના છે. જો પ્રશ્નનો જવાબ ખોટો હોય તો તે ખાનામાં '૦' (આંકડામાં શૂન્ય) લખવું. ખરાં
(✓) કે ખોટાં (X) ની નિશાની દરેક પેટા પ્રશ્નની ડાબી બાજુની ખાલી જગ્યામાં જ -પ્રશ્ન શરૂ થાય તે પહેલાંકરવી.

વિભાગ : ૧ : 'બ્રહ્મવિદ્યાના અમૂલ્ય ગ્રંથો' નવી આવૃત્તિના આધારે

પ્ર.૧ આપેલા વિકલ્પોમાંથી ફક્ત સાચા વિકલ્પોની આગળ આપેલા ચોરસ ખાનામાં ખરાની (✓)
નિશાની કરો. (કુલ ગુણ ૬)

નોંધ : એક કે એકથી વધારે વિકલ્પ સાચા હોઈ શકે. તમામ સાચા વિકલ્પ આગળ જ ખરાની
નિશાની કરી હશે તો જ પૂર્ણ ગુણ મળશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.

૧. ૨, ૩ (૪૩) ૨. ૨, ૩ (૨૨-૨૩) ૩. ૧, ૨, ૪ (૮૦)

પ્ર.૨ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો. (કુલ ગુણ ૫)

નોંધ : અડધા સાચા જવાબના ગુણ આપવા નહીં.

૧. વાતોનો અદ્ભુત મહિમા સમજાવતાં સ્વામીએ પ્રકરણ ૧/૧૩૧માં શું કહ્યું છે ? (૮૦)
- જ. 'આ તો પુરુષોત્તમનાં વચન છે ને ગુણાતીત વાતું છે.'
૨. 'સ્વલ્પમપ્યસ્ય ધર્મસ્ય ત્રાયતે મહતોભયાત્' શ્લોકનો શ્રીજીમહારાજે કયો અર્થ કર્યો ? (૬૩-૬૪)
- જ. ભગવત્સ્વરૂપના બળનો લેશમાત્ર હોય તે પણ મોટા ભય થકી રક્ષાને કરે છે.'
૩. ચાર વેદોનાં નામ લખો. (૮)
- જ. ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ, અથર્વવેદ
૪. કયાં પાંચ વચનામૃત વંચાવી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, 'આ વચનામૃત તો જાણે સાંભળ્યાં જ નહોતાં ?' (૧૨૪)
- જ. પ્રથમનું ત્રેવીસમું, મધ્યનું ત્રીસ ને પિસ્તાલીસ ને અમદાવાદનું બીજું ને ત્રીજું વચનામૃત વંચાવી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, 'આ વચનામૃત તો જાણે સાંભળ્યાં જ નહોતાં.'
૫. ગોપાળાનંદ સ્વામી જૂનાગઢમાં ચાર મહિના ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની સર્વોપરીપણાની વાતો સાંભળી શું બોલી ઊઠ્યા ? (૮૩)
- જ. 'વરતાલમાં ચાર આની વાતો, ગઢડામાં આઠ આની વાતો થાય છે, પણ પેટ ભરીને પૂરેપૂરી વાતો તો જૂનાગઢમાં થાય છે.'

પ્ર.૩ પ્રમાણ પરથી વિષયનું શીર્ષક આપો. (કુલ ગુણ ૫)

નોંધ : કૌંસમાં આપેલ મુદ્દો પરીક્ષાર્થીએ ન લખ્યો હોય તો પણ ગુણ આપવો.

૧. 'દ્વે વિદ્યે વિદિતવ્યે પરા ચ અપરા ચ ।' (૮)
- જ. બ્રહ્મવિદ્યાની મહત્તા અને આવશ્યકતા
૨. 'જે જે મારા કહેવાયા છો તેમાં મારે એક તલમાત્ર કસર રહેવા દેવી નથી.' (૪૪)
- જ. (શ્રીજીમહારાજના ઉપદેશનું પ્રયોજન) જીવોના કલ્યાણાર્થે જ વાતો
૩. 'જીવનો મોક્ષ કરવા મનુષ્ય જેવા થયા છીએ.' (૧૦૦)
- જ. (બ્રાહ્મીસ્થિતિના ઘડવૈયા) જીવોના આત્મંતિક કલ્યાણની શુભ ભાવના
૪. 'અમારે મોતૈયાની જરૂર નથી. દરબારને કહેજો કે તમારા ધ્યાન કરતાં અમારું જ્ઞાન કરોડગણું વધારે છે.' (૧૦૫)
- જ. સ્વામીશ્રીના સ્પષ્ટવક્તાપણાનો નિર્દેશ કરતા પ્રસંગો

૫. ‘એવી રીતે તે સાધુની અમે ચાકરી કરીને સાજો કર્યો.’ (૩૪) જ. સેવાની તત્પરતા

પ્ર.૪ નીચે આપેલા વિષયના ફક્ત તમામ મુખ્ય મુદ્દાઓ જ લખો. (કુલ ગુણ ૪)

નોંધ : અડધા મુદ્દા સાચા લખ્યા હોય તો ૧ ગુણ આપવો.

૧. અન્ય વાતો કરતાં ‘સ્વામીની વાતો’ની વિલક્ષણતા (અનુક્રમણિકા : ૧૨)

જ. (૧) વિષયવસ્તુની દૃષ્ટિએ વિલક્ષણતા (૨) વાતોમાં દૃષ્ટાંત શૈલીની વિલક્ષણતા

૨. બ્રહ્મવિદ્યા (અનુક્રમણિકા : ૧૦)

જ. (૧) અનેકવિધ વિદ્યા માટે મનુષ્યબુદ્ધિની ક્ષમતા (૨) બ્રહ્મવિદ્યાનું તાત્પર્ય (૩) બ્રહ્મવિદ્યાની મહત્તા અને આવશ્યકતા

પ્ર.૫ નીચે આપેલા વિષયો ઉપર મુદ્દાસર નોંધ લખો. (પંદરેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૧૦)

નોંધ : જ્યાં પણ શાસ્ત્રોના પ્રમાણ નંબર આવતા હોય ત્યાં પરીક્ષાર્થીએ તે નંબર ન લખ્યા હોય તો પણ પૂરા ગુણ આપવા.

૧. ભગવાન અને સંતમાં યથાર્થ જોડાણની કચાશ (૧૩૯) કદાચ સાધક ભગવાન કે સંત ભેગો રહે અને આજ્ઞા પણ પાળે તોપણ એનું ભગવાન કે સંતમાં યથાર્થ જોડાણ હોતું નથી. તેથી તેનામાં સત્પુરુષના ગુણ નથી આવતા, તે બ્રહ્મરૂપ પણ નથી થતો. આ કચાશનો નિર્દેશ કરીને સત્પુરુષના ગુણ આત્મસાત્ કરવા અને બ્રહ્મરૂપ થવાનો સાચો ઉપાય બતાવતાં સ્વામી કહે છે : “એવા સદ્ગુરુને સેવે ત્યારે જીવ ચોખ્ખો થાય, તે મળ્યા તો છે પણ જીવ કોઈ સોંપતું નથી ને જીવ સોંપ્યા વિના એકાંતિક ભાવને પણ ક્યાંથી પમાય ? જીવ સોંપ્યો છે તેટલું થયું છે ને નથી સોંપ્યો તેટલું નથી થયું ને જ્યારે સોંપાશે ત્યારે થાશે.” (સ્વા.વા. ૬/૨૨૫) “ત્યારે પૂછ્યું જે, જેને દેખીને આગલ્યાની છાતી ઠરે છે એવા ગુણ આવ્યાનું શું કારણ છે ?” પછી સ્વામી બોલ્યા જે, ‘એવા ગુણ તો ન જ આવે : તે ગમે તો ભેળો રહે કે સેવા કરે ને ગમે તો કહે તેમ કરે, તોપણ મોટાના ગુણ તો આવે જ નહિ’. ત્યારે વળી હાથ જોડીને પૂછ્યું જે, ‘હે મહારાજ, શો ઉપાય કરે ત્યારે એવા ગુણ આવે? ને વચનામૃતમાં તો બહુ ઠેકાણે કહ્યું છે જે, સત્પુરુષના ગુણ તો મુમુક્ષુમાં આવે છે.’ ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, ‘સત્પુરુષના ગુણ તો તો આવે, જો એવાને નિર્દોષ સમજે ને સર્વજ્ઞ જાણે ને એવા છે તેની સાથે કોઈ પ્રકારે અંતરાય રાખે નહિ, તો સત્પુરુષના ગુણ એ મુમુક્ષુમાં આવે છે પણ તે વિના તો આવે જ નહિ.” (સ્વા.વા. ૩/૩૪) “સત્સંગમાં એમ વાત થાય છે જે, જીવ બ્રહ્મરૂપ થઈ જાય. ત્યારે પૂછ્યું જે, ‘સત્સંગમાં વાત તો થાય છે, તોય જીવ બ્રહ્મરૂપ કેમ થાતો નથી ? પછી સ્વામી બોલ્યા જે, ‘હેતે કરીને સત્પુરુષમાં જીવ બાંધ્યો નથી, અને સત્પુરુષમાં જીવ બાંધ્યો હોય તો તેનો વિશ્વાસ ન આવે.’ ત્યારે વળી પૂછ્યું જે, ‘હેતે કરીને જીવ બાંધ્યો હોય તેનો વિશ્વાસ કેમ ન આવે ?’ ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, ‘આ જલે ભક્તે મારા સાથે જીવ ઘણો બાંધ્યો છે પણ મારો વિશ્વાસ ન આવે.’ એમ કહીને વળી બોલ્યા જે, ‘વિશ્વાસ તો હોય, તોપણ નિષ્કપટપણે વર્તાય નહિ, ને નિષ્કપટપણે વર્તે તો જીવ બ્રહ્મરૂપ થયા વિના રહે નહિ, એ સિદ્ધાંત વાત છે. (સ્વા.વા.૩/૩૩) અથવા

૨. વચનામૃત : સમન્વયાત્મક તત્ત્વજ્ઞાન (૬૮) સાંખ્ય, યોગ, વેદાંત અને પંચરાત્ર એ ચાર શાસ્ત્રે કરીને જ ભગવાનનું સ્વરૂપ સમજાય છે, પરંતુ કોઈ પણ એક, બે કે ત્રણ શાસ્ત્રના આધારે સમજે તો કેવા પ્રકારનો ભાધ આવે છે તે વિગતે સમજાવ્યા પછી ચારેય શાસ્ત્રોના સમન્વયથી ભગવાનના સ્વરૂપને સમજવાની અગત્ય સમજાવતાં મહારાજ વચ. પ્ર. ૫૨માં કહે છે. : “અને જો એ સર્વ શાસ્ત્રે કરીને સમજે તો જે એક એક શાસ્ત્રની સમજણે કરીને દોષ આવે છે તે બીજા શાસ્ત્રની સમજણે કરીને ટળી જાય છે, માટે એ ચારે શાસ્ત્રે કરીને જે સમજે તે પરિપૂર્ણ જ્ઞાની કહેવાય અને જો એ ચારમાંથી એકને મૂકી દે તો પુંણો જ્ઞાની કહેવાય ને બેને મૂકી દે તો અર્ધો જ્ઞાની કહેવાય ને ત્રણેને મૂકી દે તો પા જ્ઞાની કહેવાય ને ચારને મૂકીને જે પોતાના મનની કલ્પનાએ કરીને ગમે તેવી રીતે શાસ્ત્રને સમજીને વર્તે છે અને તે જો વેદાંતી છે અથવા ઉપાસનાવળો છે તે બેય ભૂલા પડ્યા છે પણ કલ્યાણનો માર્ગ એ બેમાંથી કોઈને જડ્યો નથી, માટે એ વેદાંતી તે દંભી જ્ઞાની છે અને ઉપાસનાવાળો તે પણ દંભી ભક્ત છે.” આવી રીતે ચાર શાસ્ત્રોના સમન્વયથી ભગવાનને સમજવા તેનું નામ જ સંપૂર્ણ જ્ઞાન કહેવાય તે સમજાવતાં તેઓ વચ. વ. ૨માં કહે છે : “અને એ ચાર શાસ્ત્રે કરીને જે ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે તે પૂરો જ્ઞાની કહેવાય. જેમ દૂધ છે તેને નેત્રે જુએ ત્યારે ધોળું દેખાય અને નાકે સૂંધે ત્યારે સુગંધવાન જણાય અને આંગળીએ કરીને અડે ત્યારે ટાઢું-ઊનું જણાય અને જિહવાએ કરીને ચાખે ત્યારે સ્વાદુ જણાય, પણ એક ઈન્દ્રિયે કરીને દૂધના સ્વરૂપનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન ન થાય અને સર્વ ઈન્દ્રિયે કરીને તપાસી

જુએ ત્યારે સંપૂર્ણ જ્ઞાન થાય છે. તેમ વેદાદિક ચાર શાસ્ત્રે કરીને ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે ત્યારે સંપૂર્ણ ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે અને એમ જાણવું તેને સંપૂર્ણ જ્ઞાન કહીએ.” વચનામૃતના ઉપરોક્ત બે સંદર્ભો પરથી આપણને ખ્યાલ આવે છે કે મહારાજે તત્વજ્ઞાન-સંબંધી જે કંઈ વાત કરી છે તે સર્વશાસ્ત્રોના સમન્વયરૂપે, સર્વ દષ્ટિકોણથી વિચારીને સર્વાંગે સંપૂર્ણ અને યથાર્થ વાત કરી છે.

૩. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનો દેહનો અનાદર (૮૦-૮૧) તપ, ત્યાગ અને વૈરાગ્યની દૃઢતાની સાથે સાથે એમના જીવનમાં દેહનો અનાદર પણ અતિશય હતો. એમણે ક્યારેય દેહની ચિંતા કરી જ નથી. દેહને તો એમણે ખાસડા જેવું કરી રાખ્યું હતું. દેહને કષ્ટ પડે, ભીડો પડે, તો અતિશય રાજી થતા. દૈહિક દુઃખ, કષ્ટ કે અગવડથી તેઓ ક્યારેય પાછા પડ્યા નથી. તેઓ પોતાના દેહના સહજ અનાદરની વાત કરતાં કહે છે : “અમે બાવીસ વરસ વનમાં રહ્યા, તે ત્રણ દિવસે અન્ન મળે, ને ટાઢ્ય તડકો, વરસાદ ને હિમમાં પડ્યા રહેતા, ને ઓઘામાં રહેતા, ને એક ગોદડીભર રહેતા, એવાં દુઃખ સહન કર્યાં છે.” (સ્વા.વા. ૬/૬૫) “સ્તુતિનિંદાના વચનામૃતમાં કહ્યું છે જે ‘જેને ભગવાનનું માહાત્મ્ય સમજાણું હોય તેને સારા વિષય મળે તો તેમાં મૂંઝાઈ જાય.’ ત્યારે એક સાધુએ પૂછ્યું જે ‘સારામાં મૂળગો કેમ મૂંઝાઈ જાય ?’ એટલે સ્વામી કહે, ‘ઓલ્યા બીજા જેમ નરસામાં મૂંઝાય તેમ એ સાધુ સારામાં મૂંઝાય, કેમ જે, એણે આગળથી જ રાખ જેવું કરી મૂક્યું હોય પછી શું કદાચ પડે ! ને અમારે આટલું આસન નો’તું રાખવું પણ સાધુએ કહ્યું એટલે રાખ્યું, પણ ગમે નહિ. ને સૌ આસન જેટલું નાખે છે એટલું નાખ્યું, તે ઘડપણ સારુ, તે વગર પણ ચાલે, ધરતી જેવું તો સુખ જ નહિ. ને વાહને પણ ઝાઝું ન ચલાય તે સારુ. જેવું-તેવું હોય તે ઉપર બેસીએ, પણ તેમાં વળી તાલ શા ? ને આ મહોલાત, ધર્મશાળા પણ ન ગમે, ને આ તો આજ્ઞા એટલે શું કરવું ? નીકર આમાં શું માલ છે ? સેવા થાય એટલો માલ, નીકર તો વન બહુ ગમે.” (સ્વા.વા. ૬/૧૨૬) “દેહને તો શું કરવું છે ? આમ ને આમ પરપોલા જેવું કરી રાખે છે, એવું ન રાખવું, ખાસડા જેવું કરી નાખવું. આ જોને અમારા પગ વજ્ર જેવા છે, તે કાંટો વાગે નહિ ને ધગે પણ નહિ, ને એક વાર મહારાજ પાસે જાતા હતા, તે રસ્તામાં શૂળ હતી તે કરડ કરડ બોલતી ગઈ ને અમે ચાલ્યા ગયા. કાંઈયે થયું નહિ, માટે દેહ જો પરપોલા જેવું રાખ્યું હોય તો જરાક વા ન આવે કે જીવમાંથી આકળો થઈ જાય. તે માટે એવું દેહ ન રાખવું.” (સ્વા.વા. ૬/૧૭૭) એમનાં ઉપરોક્ત વચનોમાં દેહ પ્રત્યે એમની અનાસક્તિનાં દર્શન થાય છે. જો દેહ પ્રત્યે જરાય કૂણી લાગણી ન હોય, એને સાચવવાનો આદર ન હોય, તો જ દૈહિક ભીડો વેઠીને ગામડાઓમાં વિચરણ, હરિભક્તોને ઘેર પધરામણીઓ અને સેવા થઈ શકે. ગુણાતીતાનંદ સ્વામી જીવનના અંતિમ શ્વાસ સુધી આ પ્રકારે ભીડો વેઠતા રહ્યા છે. વળી, તેઓ એક વાર વીજળીના ઝબકારે મહારાજનાં દર્શન કરવા માટે વરસતા વરસાદમાં નેવા નીચે કલાકો સુધી ઊભા રહ્યા હતા. એક વાર તો મહારાજનાં દર્શન માટે મહારાજની માણકી ઘોડી સાથે સાથે પાછા પગે દોડ્યા હતા. આવા તો કેટલાય પ્રસંગોમાં દેહ પ્રત્યેનો એમનો અનાદર જણાઈ આવે છે. ટૂંકમાં એટલું જ કહેવું છે કે ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના જીવનમાં તપ, ત્યાગ, વૈરાગ્ય અને દેહના અનાદર જેવા સદ્ગુણો સોળે કળાએ ખીલ્યા હતા. આવા ઉત્કૃષ્ટ વર્તન સાથેની એમની વાતો હતી, એટલે જ તો એ વાતોથી મુમુક્ષુઓનાં કાળજાં વીંધાઈ જતાં. એમના જીવનમાં પણ ત્યાગ, વૈરાગ્યની ખુમારી ચડી જતી. વરતાલમાં કથાવાર્તાની છાવણી વખતે તો સ્વામીશ્રીની ધારદાર અને ચોટદાર વાતોથી એવી તો અસર થતી કે જેથી ભંડારમાં લાડવા વધી પડતા. અથવા

૪. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની વાતોમાં અવતાર-અવતારી વચ્ચે ભેદ (૧૨૭-૧૨૮)

ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ ખૂબ જ સ્પષ્ટતાપૂર્વક વારંવાર કહ્યું છે કે રામકૃષ્ણાદિક સર્વે અવતારો અને સર્વાવતારી શ્રીજીમહારાજ વચ્ચે તાત્વિક એકતા છે જ નહિ. બંને તત્વતઃ જ ભિન્ન છે. લૌકિક દૃષ્ટાંતો દ્વારા અવતાર-અવતારીના ભેદની વાત કરતાં સ્વામી કહે છે : “એક વાર કહે જે, ‘અવતાર અવતારીનો ભેદ કેમ સમજવો?’ ત્યારે એક જણે કહ્યું જે, ‘ભવાયો ને વેષ.’ ત્યારે પોતે કહ્યું કે, ‘અવતાર અવતારીનો ભેદ એમ નહિ. રાજા ને રાજાનો ઉમરાવ, તીર ને તીરનો નાખનારો ને તારા ને ચંદ્રમા, એમ ભેદ જાણવો.” (સ્વા.વા. ૬/૩૩) “બીજા અવતાર મોટા મોટા તે પારસમણિ જેવા છે ને પુરુષોત્તમ તો ચિંતામણિ છે.” (સ્વા.વા. ૨/૧૬૯) “અવતારમાત્ર તો ચમકપાણ જેવા છે, તેમાં કેટલાક તો મણ જેવા છે ને કેટલાક તો દસ મણ જેવા છે ને કેટલાક તો સો મણ જેવા છે ને કેટલાક તો લાખ મણ જેવા છે. તેમાં જે મણ ચમક હોય તે આ મંદિરનું લોઢું હોય તેને તાણે, ને દસ મણ ચમક હોય તો આખા શહેરના લોઢાને તાણે, ને સો મણ ચમક હોય તો આ દેશના લોઢાને તાણે, ને લાખ મણ ચમક હોય તો આખા પરગણાના લોઢાને તાણે ને આજ તો બધો ચમકનો

પર્વત આવ્યો છે, નહિ તો બધું બ્રહ્માંડ તણાય કેમ ? એમ વાત કરીને બોલ્યા જે, પૂર્વના અવતારમાં જેમાં જેટલું ઐશ્વર્ય છે તેમાં તેટલા જીવ તણાય છે ને આજ તો સર્વ અવતારના અવતારી ને સર્વ કારણના કારણ એવા જે પુરુષોત્તમ તે જ પધાર્યા છે. ને તેને જોઈને તો અનંત ધામના પતિ, તે ધામના મુક્ત, તે મહારાજની મૂર્તિને વિશે તણાઈ ગયા, જેમ ચમકના પર્વતને દેખીને વહાણના ખીલા તણાઈ જાય છે તેમ.” (સ્વા.વા. : ૩/૪) “વાદી, ફુલવાદી ને ગારડી; તેમાં વાદી હોય તે તો ગરીબ સાપ હોય તેને ઝાલે, ને ફુલવાદી હોય તે તો હાથ આવે તો ઝાલે, નહિ તો લૂગડાના છેડાને વળ દઈને મારી નાખે. ને ગારડી હોય તેની આગળ તો ગમે તેવો મણિધર હોય તે પણ ડોલે. એ તો દષ્ટાંત છે ને એનું સિદ્ધાંત તો એ છે જે, દત્તાત્રેય, કપિલ તે તો વાદીને ઠેકાણે છે, તે તો મુમુક્ષુ હોય તેનું કલ્યાણ કરે; ને રામચંદ્ર ને શ્રીકૃષ્ણ તે તો ફુલવાદીને ઠેકાણે છે, તે તો પોતાનું વચન માને તેનું કલ્યાણ કરે ને ન માને તો તરવારે સમાધાન કરીને કલ્યાણ કરે; ને મહારાજ તો ગારડીને ઠેકાણે છે ને તેમની આગળ તો જીવ, ઈશ્વર, પુરુષ ને અક્ષરાદિક તે સર્વ હાથ જોડીને ઊભા છે.” (સ્વા.વા.૩/૫) આ રીતે સ્વામીએ મહારાજનું સર્વોપરી સ્વરૂપ ઓળખવવામાં કંઈ જ ખામી રાખી નથી. કોઈકને આ વાત પચે કે ન પચે પણ એમણે તો આ વાતો કર્યે જ રાખી.

પ્ર.૬ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક વિષય ઉપર વિસ્તૃત નોંધ લખો.
(પરચીસથી ત્રીસ લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૧૦)

નોંધ : જ્યાં પણ શાસ્ત્રોના પ્રમાણ નંબર આવતા હોય ત્યાં પરીક્ષાર્થીએ તે નંબર ન લખ્યા હોય તો પણ પૂરા ગુણ આપવા.

૧. વચનામૃતની દૃષ્ટાંતસભર હળવી અને સચોટ શૈલી (૫૯-૬૧)
૪. વચનામૃતનો નિરૂપિત વિષય અધ્યાત્મ છે. તેમાં ઈન્દ્રિયોને અગોચર એવાં જીવ, ઈશ્વર, માયા, બ્રહ્મ, પરબ્રહ્મ જેવાં તત્ત્વો તથા તપ, ત્યાગ, સેવા, સત્સંગ, સંયમ, ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ, શ્રદ્ધા, આશરો, ઉપાસના, જન્મ-મરણ, પુનર્જન્મ, કર્મસિદ્ધાંત, બંધન, મુક્તિ, જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલય જેવાં વિષયોનું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. આ બધાં ગહન અને રહસ્યમય તત્ત્વો-વિષયો બુદ્ધિપ્રતિભાસંપન્ન વિદ્વાનોને પણ સમજવા અતિકઠણ છે, તો સામાન્ય ભણેલ કે અભણ લોકોની તો તેમાં ચાંચ જ ક્યાંથી ખૂંચે ? એ હકીકત છે કે મહારાજની સમક્ષ બેઠેલા શ્રોતાઓમાં મુક્તાનંદ સ્વામી, ગોપાળાનંદ સ્વામી, નિત્યાનંદ સ્વામી, બ્રહ્માનંદ સ્વામી, મુનિબાવા, દીનાનાથ ભટ્ટ જેવા મહાસમર્થ વિદ્વાનો હતા અને સાથે સાથે ગામઠી ગુજરાતી સમજી શકે એવા અશિક્ષિત કે અલ્પશિક્ષિત ગામડાના લોકો પણ હતા. આવા બંને પ્રકારના શ્રોતાની સમક્ષ મહારાજે ગહન તત્ત્વચર્યા અને અધ્યાત્મ વિષયક વાતોને વિદ્વદ્ભોગ્ય અને લોકભોગ્ય શૈલીનું સંતુલન કરીને સમજાવી છે. મહારાજે અધ્યાત્મની ગૂઢ અને સૂક્ષ્મતમ વાતોને સમજાવવા માટે વિવિધ લૌકિક દૃષ્ટાંતો, મૌલિક દૃષ્ટાંતો, પૌરાણિક આખ્યાનો કે પાત્રો, સત્સંગના સંતો-હરિભક્તોના પ્રસંગો, ઉપમાઓ, રૂપકો, કહેવતો, રૂઢિપ્રયોગો અને તર્ક-દલીલોનો ઉપયોગ વચનામૃતમાં ઠેર ઠેર વિપુલ પ્રમાણમાં કર્યો છે. આ બધાનો ઉપયોગ કરવાની મહારાજની ફાવટ ગજબની છે. એમને જ્યારે, જ્યાં જેને જે સમજાવવું છે; ત્યારે ત્યાં તે વ્યક્તિ અને વિષયને અનુરૂપ જ દૃષ્ટાંત, પ્રસંગ, ઉપમા, રૂપક, રૂઢિપ્રયોગ, કહેવત, કે તર્કનો ઉપયોગ ખૂબ જ ટૂંકમાં અથવા તો વિસ્તૃત રીતે રજૂઆત કરીને એમણે કર્યો છે. તેઓ ક્યારેક કોઈ એક સિદ્ધાંતને સમજાવવા માટે જુદાં જુદાં દૃષ્ટાંતો, પાત્રો કે વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરે છે; તો ક્યારેક કોઈ પણ એક જ દૃષ્ટાંત, પાત્ર, પ્રસંગ અને વસ્તુનો ઉપયોગ કરીને જુદા જુદા સિદ્ધાંતો કે બોધપાઠ શીખવે છે. ક્યારેક આ બધી વસ્તુઓનો ઉલ્લેખમાત્ર કરે છે, તો ક્યારેક આબેહૂબ શબ્દચિત્ર રજૂ કરે છે. વચનામૃતમાં આપેલા દૃષ્ટાંતોમાંથી કેટલાંક દૃષ્ટાંતો અહીં નમૂનારૂપે જોઈએ. પ્ર. ૨૩ - “જેમ પાણીનો ઘડો ભરીને એક ઠેકાણે ઢોળી આવીએ, પછી વળી બીજે દિવસે અથવા ત્રીજે દિવસે તે ઠેકાણે પાણીનો ઘડો ઢોળીએ તેણે કરીને ત્યાં પાણીનો ધરો ભરાય નહિ, કાં જે આગલા દિવસનું જળ આગલે દિવસે સૂકાઈ જાય ને પાછલા દિવસનું પાછલે દિવસે સૂકાઈ જાય અને જો આંગળી જેવી નાની જ પાણીની સેર્ય અખંડ વહેતી હોય તો મોટો પાણીનો ધરો ભરાઈ જાય, તેમ ખાતાં, પીતાં, હાલતાં ચાલતાં તથા શુભ ક્રિયાને વિશે તથા અશુભ ક્રિયાને વિશે સર્વ કાળે ભગવાનમાં અખંડ વૃત્તિ રાખવી. પછી એવી રીતે ભગવાનમાં અખંડ વૃત્તિ રાખતાં રાખતાં એવી દૃઢ સ્થિતિ થાય છે.” કા. ૧૨ - “જેમ કોઈ પુરુષને પ્રથમ તો કાચા ચણા ચાવે એવું દાંતમાં બળ હોય ને તે જો કાચી કેરી સારી પેટે ખાય તો તેથી ભાત પણ ચવાય નહિ; તેમ ગમે તેવો કામાદિકને વિશે આસક્ત હોય પણ આવી રીતની વાતને આસ્તિક થઈને શ્રદ્ધાએ સહિત સાંભળે

તો તે પુરુષ વિષયનાં સુખ ભોગવવાને સમર્થ રહે નહિ.’ લો. ૧૭ - ‘જેમ સર્પે લાળ નાંખી હોય એવું જે દૂધ-સાકર તેને જેણે પીધું હોય ને તે જીવે છે તોપણ ઘડી બે ઘડીમાં, સાંજ-સવારે, આજ-કાલ, જરૂર મરનારો છે; તેમ જે દેહાભિમાની છે તે મહિને, બે મહિને, વર્ષે, બે વર્ષે, દસ વર્ષે, દેહ મૂક્યા સમે, દેહ મૂકીને, જ્યારે ત્યારે પણ એ જરૂર સંતનો અભાવ લઈને પડી જશે.’ મ. ૬ - ‘જેમ કોઈક મોટો શાહુકાર હોય ને તે કોઈને હૂંડી લખી આપે ત્યારે કાગળમાં તો એકે રૂપિયો જણાતો નથી પણ રૂપિયા સાચા છે. તે જ્યારે હૂંડી જે શાહુકારની ઉપર લખી હોય તેને આપે ત્યારે એ હૂંડીમાંથી જ રૂપિયાનો ઢગલો થાય છે, તેમ મોટા પુરુષની આજ્ઞાએ કરીને જે ધર્મ પાળે ત્યારે હમણાં તો કાંઈ વિધિનિષેધમાં વિશેષ જણાતું નથી, પણ અંતે મોટા પુરુષની આજ્ઞા પાળનારાનું કલ્યાણ થાય છે; જેમ હૂંડીમાંથી રૂપિયા નીસરે છે તેમ.’ વ. ૧૨ - ‘જેમ રાજા હોય તે નપુંસક હોય ને તેનું રાજ્ય જતું હોય ને વંશ જતો હોય, પણ એ થકી તેની સ્ત્રીને પુત્ર થાય નહિ; અને સર્વ મુલકમાંથી પોતા જેવા નપુંસકને તેડાવીને તે સ્ત્રીને સંગે રાખે તોપણ સ્ત્રીને પુત્ર થાય નહિ. તેમ જેને ભગવાનનો મહિમા સહિત નિશ્ચય નથી તો તેને મુખે ગીતા, ભાગવત જેવા સદ્ગ્રંથ સાંભળે પણ તેણે કરીને કોઈનું કલ્યાણ નથી થતું. અને વળી જેમ દૂધ ને સાકર હોય ને તેમાં સર્પની લાળ પડી, પછી એને જે કોઈ પીએ તેના પ્રાણ જાય. તેમ માહાત્મ્ય સહિત જે ભગવાનનો નિશ્ચય તેણે રહિત એવો જે જીવ તેના મુખથકી ગીતા, ભાગવતને સાંભળે તેણે કરીને કોઈનું કલ્યાણ થતું નથી, એમાંથી તો મૂળગું ભૂંડું થાય છે. અં. ૧૨ - ‘જેમ હડકાયા શ્વાનની લાળ જેને અડે તેને પણ હડકવા હાલે; તેમ જેને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ આવ્યો હોય તે સાથે જે હેત રાખે અથવા તેની વાત સાંભળે, તો તે હેતનો કરનારો ને વાતનો સાંભળનારો પણ વિમુખ સરખો થાય.’ ઉપરોક્ત દૃષ્ટાંતો વિચારીએ તો ખ્યાલ આવે છે કે દૃષ્ટાંત દ્વારા સિદ્ધાંતને સમજાવવાની અદ્ભૂત કળા શ્રીજીમહારાજને હસ્તગત હતી. આવાં તો અનેકાનેક દૃષ્ટાંતો અને પ્રસંગો વચનામૃત ગ્રંથમાં જોવા મળે છે. મહારાજે અધ્યાત્મનાં ગહન સત્યોને ખૂબ જ સરળ, રસાળ, અને હળવી શૈલીમાં સમજાવીને સામાન્ય લોકોના જીવનમાં પણ સિદ્ધ કરાવ્યાં છે.

૨. શ્રીજીમહારાજ : આત્મા-પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર (૪૦-૪૨)

- જ. શ્રીજીમહારાજની નિર્વાસનિકતા, નિર્દોષતા, સમતા અને સ્થિતપ્રજ્ઞતાની સ્થિતિ, દૈહિક અને માનસિક ભૂમિકા સુધીની નથી; પરંતુ આત્મા-પરમાત્માના સાક્ષાત્કારમૂલક છે. કેટલીકવાર દૈહિક અથવા તો માનસિક રીતે પણ વિષયોનો ત્યાગ કર્યો હોય, પરંતુ વિષયોનો યોગ થાય તો પાછું બંધન થાય. જો વિષયના મૂળ જીવ સાથે વળગેલાં હોય, તો જ્યાં સુધી વિષયનો યોગ ન હોય, અથવા તો અતિશય ભૂંડા દેશકાળાદિકનો યોગ ન હોય, ત્યાં સુધી તો નિર્વાસનિક, નિર્દોષ જ જણાય; પણ જ્યારે યોગ થાય ત્યારે બંધન થયા વગર રહે જ નહિ. અગાઉ જણાવ્યા પ્રમાણે નારદાદિક મોટા મોટા વિષયના યોગ પહેલાં તો નિર્વાસનિક જેવા લાગતા હતા, પણ વિષયનો યોગ થયા પછી તેમાં તેઓ લેવાઈ ગયા, કારણ કે તેમનામાં વિષયના અવ્યક્ત બીજ પડ્યા હતાં. આ બધા મોટા મોટા સમાધિનિષ્ઠને દેહે કરીને ત્યાગ તો હતો, તપ અને દેહદમન પણ હતું. તેમ છતાં આત્મા-પરમાત્માના સાક્ષાત્કાર વગર અતિ ભૂંડા દેશકાળાદિકને યોગે કરીને કે વિષયનાં સંપર્કથી તેઓ વિક્ષેપને પામ્યા. તેથી મહારાજ મોટામોટાનાં દૃષ્ટાંત આપીને આત્મા-પરમાત્માની સ્થિતિ વગર વિધ્ન આવી શકે છે તે સમજાવતાં વચ.પ્ર.૨૩માં કહે છે : “એવી રીતની સ્થિતિ જ્યાં સુધી થઈ નથી ત્યાં સુધી ભગવાનનો ભક્ત છે તોપણ તેને માથે વિધ્ન છે. અને જો એવી સ્થિતિમાં શિવજી નો’તા વર્તતા તો મોહિનીસ્વરૂપમાં મોહ પામ્યા અને એવી સ્થિતિમાં બ્રહ્મા નો’તા વર્તતા તો સરસ્વતીને દેખીને મોહ પામ્યા અને એવી સ્થિતિમાં નારદજી નો’તા વર્તતા તો પરણ્યાનું મન થયું અને ઈન્દ્ર તથા ચંદ્રાદિક તેમને જો એવી સ્થિતિ નો’તી તો કલંક લાગ્યાં.” શ્રીજીમહારાજ વિષયના યોગમાં પણ આકાશની જેમ અત્યંત દૃઢપણે નિર્લેપ રહ્યા. પોતાની આવી દૃઢ નિર્લેપ સ્થિતિની વાત કરતાં તેઓ કહે છે : મ. ૫૬ - ‘અમારી કોરનું ઠીક ભાસે છે જે, ગમે તેવા ભૂંડા દેશ-કાળાદિકનો યોગ થાય પણ કોઈ રીતે અમારું અંતઃકરણ ફરે નહિ.’ મ. ૩૩ - ‘જે દિવસ અમારા હૈયામાં ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત વિના બીજે ક્યાંઈ હેત જણાશે તો અમે એમ માનીશું જે, અમે અમારી સ્થિતિમાંથી ડગ્યા, પણ અમને એવો નિશ્ચય છે જે, અમે એ સ્થિતિમાંથી ડગીએ જ નહિ.’ ઉપરોક્ત સંદર્ભો પરથી ખ્યાલ આવે છે કે મહારાજની નિર્વાસનિક સ્થિતિને ભૂંડા દેશકાળાદિકે કરીને લૂણો લાગે તેમ નથી. તેમાં કોઈ પ્રકારની ઓટ આવે તેમ નથી. આવું ક્યારે શક્ય બને ? જો તેઓ કાં તો માયાથી પર સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમ

નારાયણ હોય (વચ. લો. ૧૩, મ. ૪) અથવા તો તેમને આત્મા-પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર હોય (વચ. પ્ર. ૨૩, મ. ૩૦), તો જ આવી દૃઢ નિર્લેપ સ્થિતિ શક્ય બને. અહીં કદાચ કોઈ મહારાજને ભગવાન તરીકે ન સ્વીકારી શકે, તોપણ તેમને આત્મા-પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર તો સિદ્ધ જ હતો એમ તો સ્પષ્ટપણે માનવું પડે તેમ છે. પોતાની આવી દૃઢ અનાસક્ત સ્થિતિ અને સમતાનું રહસ્ય આત્મા-પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર છે એવું સ્પષ્ટપણે જણાવતાં તેઓ વચ. મ. ૧૩માં કહે છે : “તે આ જે એમ મને વર્તે છે તેનું શું કારણ છે ? તો મારી ઈન્દ્રિયોની જે વૃત્તિ છે તે પાછી વળીને સદા હૃદયને વિશે જે આકાશ છે તેને વિશે વર્તે છે અને તે હૃદયાકાશને વિશે અતિશય તેજ દેખાય છે. જેમ ચોમાસાને વિશે આકાશમાં વાદળાં છાઈ રહ્યાં હોય તેમ મારા હૃદયને વિશે એકલું તેજ વ્યાપી રહ્યું છે. અને તે તેજને વિશે એક ભગવાનની મૂર્તિ દેખાય છે તે અતિ પ્રકાશમય છે અને તે મૂર્તિ ઘનશ્યામ છે, તોપણ અતિશય તેજે કરીને શ્યામ નથી જણાતી, અતિશય શ્વેત જણાય છે... તે મૂર્તિને અમે પ્રકટ પ્રમાણ હમણાં પણ દેખીએ છીએ.” મહારાજને આવો સાક્ષાત્કાર છે તેથી જ તેઓ વચ. પ્ર. ૬૪ અને વચ. મ. ૧૩માં કહે છે : “અમે તમને જે આ વાત કરીએ છીએ તે પ્રત્યક્ષ દેખીને કરીએ છીએ.”

વિભાગ : ૨ ‘શાસ્ત્રીજી મહારાજ’ વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર ભાગ ૧ નવી આવૃત્તિના આધારે

નોંધ :- (૧) પ્રશ્ન: ૭ થી ૧૦ માટે અત્રે આપેલા ઉકેલપત્રમાં ફક્ત મુદ્દા જ આપ્યા છે. પરીક્ષાર્થીની રજૂઆત તથા વિચારધારા પ્રમાણે ગુણ આપી શકાય. મુદ્દાની સામે આપેલા અંક ગ્રંથનો ભાગ અને પાના નંબર દર્શાવે છે. (૨) અત્રે આપેલા પ્રસંગો અભ્યાસક્રમના આધારે તૈયાર કરેલા હોવાથી તે જ પ્રસંગો માન્ય ગણવા. તે સિવાયના પ્રશ્નને અનુરૂપ પ્રસંગો પરીક્ષાર્થીએ લખ્યા હોય પણ અત્રે આપેલા ન હોય તો તે પેપર ઉપર કાર્યાલયનું ધ્યાન દોરવા માટે પ્રશ્ન નંબર સાથે નોંધ મૂકવી.

પ્ર.૭ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક વિષય ઉપર મુદ્દાસર નોંધ લખો. (ત્રીસેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૧૨)

નોંધ : બે પ્રસંગ વર્ણનાત્મક અને બે થી ત્રણ જ લીટીમાં ઉલ્લેખ હોય તેવા બીજા ચાર પ્રસંગ સાથે કુલ છ પ્રસંગ હોવા જરૂરી છે

૧. વરતાલના મોવડીઓ ઉપર શાસ્ત્રીજી મહારાજનો પ્રભાવ

૧. ‘આ સાધુ મહાસમર્થ અને યોગીન્દ્ર પુરુષ થશે.’ દીક્ષા પ્રસંગે ભવિષ્યકથનથી વિહારીલાલજી મહારાજ અને ગોવર્ધનભાઈને પોતાની માન્યતા સત્ય થતી લાગી. ૫૫
૨. કોઠારી બેચર ભગતને થયું ભવિષ્યમાં આ સાધુ જરૂર નામ કાઢશે. ૬૨
૩. ભગતજીના કોડીલા લાલ- ચરણારવિંદના પાડનાર શ્રીજીમહારાજ એને આપીશ. ૭૫-૭૮
૪. ‘હું એને બ્રહ્મવિદ્યા ભણાવીશ.’ ભગતજી ૭૮-૭૯
૫. ડભોઈમાં સત્સંગ માટે ધર્મવાળા નિયમ ધર્મમાં ચુસ્ત યજ્ઞપુરુષદાસ પુરાણીની પસંદગી. (‘વાહ, વાહ યજ્ઞપુરુષદાસ તો આજે વાતો કરીને અંતર ઠારી દીધું.’ - મુરલીધરદાસ ઉપર પડેલો પ્રભાવ.) ૧૪૩-૧૪૫
૬. મહિધર શાસ્ત્રીના પરાભવ સમયે વિદ્વત્ વર્ગ, સંતો, બ્રાહ્મણો, આચાર્ય મહારાજ આશ્ચર્યમુગ્ધ. ૧૫૨-૧૫૩
૭. વિદ્વતામાં યજ્ઞપુરુષદાસજી અજોડ છે. શાસ્ત્રી કૃષ્ણપ્રિયદાસ ૨૦૪
૮. વઢવાણ મૂર્તિપ્રતિષ્ઠાના સમાચારથી છપૈયામાં સાધુઓ ગમે તેમ બોલવા લાગ્યા ત્યારે શ્રીપતિપ્રસાદ મહારાજે લીધેલો પક્ષ. ૨૪૭
૯. શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરુષદાસ જેવો ધન સ્ત્રીનો ત્યાગી હજુ સુધી દીકો નથી. - કોઠારી ગોરધનભાઈ. ૨૬૯-૨૭૦
૧૦. સ્વામીના દરેક કાર્યમાં શ્રીજીનો સંકેત - સ્વામીશ્રી બાલમુકુન્દદાસજી ૨૭૧
૧૧. યોગેશ્વરદાસ : છોકરા તારામાં તેજ અપાર છે..... ૨૭૧
૧૨. કિશોરભાઈ (પોલીસ) પટેલ : સ્વામીશ્રીની પ્રેમભરી સૌમ્ય મૂર્તિથી પ્રભાવિત. ૨૮૩
૧૩. કોઠારી ગોવર્ધનભાઈ : હીરાભાઈને સત્સંગી કરનાર ચરણારવિંદ આપત. ૩૧૦
૧૪. દોલાભાઈ (વડતાલના ટ્રસ્ટી) તમારા શિષ્યો તમારી સોનાની મૂર્તિ પધરાવશે. ૪૧૭-૪૧૮

૨. શાસ્ત્રીજી મહારાજના જીવનમાં મહારાજ- સ્વામીનું પ્રાધાન્ય (‘ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય એટલે શું ?’થી ‘આપ અખંડ ભેગા રહેજો’ સુધીના જ પ્રસંગો)
૧. મોરલીઘરદાસને જૂના પ્રસંગોની યાદ આપી અક્ષરપુરુષોત્તમનો નિશ્ચય કરાવ્યો. ૧૪૦-૧૪૪
૨. ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયની વાત - અક્ષરની અનિવાર્યતાની ચાવીરૂપ રહસ્યની વાત ભગતજી મહારાજથી સમજાઈ - મોક્ષમાર્ગમાં અક્ષરની આવશ્યકતાની વાત યજ્ઞપુરુષદાસને સમજાઈ ગઈ. ૫૮
૩. વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામીના વચનથી મહારાજ પુરુષોત્તમ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અક્ષરની વાત સમજાઈ ગઈ. તેથી આ વાતનું શાસ્ત્રીજી મહારાજના જીવનમાં પ્રાધાન્ય થઈ ગયું. ૬૫-૬૬
૪. ગઢડામાં લક્ષ્મીવાડીમાં સ્વામિનારાયણ ભગવાનની લાજ રાખવા માટે સ્વામીશ્રીએ મહીધર શાસ્ત્રીના આહ્વાનને ઝીલીને શાસ્ત્રોક્ત વાતોથી મહીધર શાસ્ત્રીનો પરાજય. ૧૫૨-૧૫૩
૫. જેઠાભાઈને અક્ષરપુરુષોત્તમની નિષ્ઠા કરાવવી. ૧૫૫
૬. અક્ષરપુરુષોત્તમ જ્ઞાનને મૂર્તિમાન બનાવવાની પ્રવૃત્તિ ૧૮૩
૭. ભક્તે સહિત ભગવાનની ઉપાસના શાસ્ત્રસંમત - સ્વામી નિર્મળદાસજીને વઢવાણમાં જમીન અપાવતાં પહેલાં અક્ષરપુરુષોત્તમ પધરાવવાનું વચન લીધું. ૨૨૧
૮. વઢવાણમાં અક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજની ધાતુની મૂર્તિઓ મધ્યમંદિરમાં બેસે તે માટે ખરડો કરાવ્યો. ૨૩૦
૯. વઢવાણ વિરુદ્ધ મૂળીમાં થયેલી સભા કોઈ ઠરાવ વગર વિખરાઈ ગઈ - શાસ્ત્રીજી મહારાજ દ્વારા બાલમુકુંદ સ્વામીને પક્ષ રાખવા વિનંતી. ૨૪૦
૧૦. મધ્યમંદિરમાં મૂર્તિ બેસાડવાનો વિરોધ થાય તો બાજુના ખંડમાં પણ અક્ષરપુરુષોત્તમ પધરાવી દેશો. ૨૪૩
૧૧. મને સંકલ્પ હતો કે તમારી હયાતીમાં મહારાજ અને સ્વામી બેસે તો સારું - કોઠારી ગોવર્ધનભાઈને સ્વામીશ્રી કહે છે. ૨૪૫
૧૨. વરતાલની સભામાં અક્ષરપુરુષોત્તમનો જય ઘોષ કરાવ્યો. ૨૫૮-૨૬૦
૧૩. ચાણસદમાં કથા પ્રસંગે મહારાજનો સ્વામીનો મહિમા ૨૫૩-૨૫૫
૧૪. ભાદરણના વૈષ્ણવ હરિભક્ત - સ્વામીશ્રીને પ્રશ્ન - તમો તો સ્વામી મહારાજને ભગવાન માનો છો ? સ્વામિનારાયણ સર્વોપરી ભગવાન. ૨૬૨-૨૬૪
૧૫. આપ અખંડ અમારી ભેગા રહેજો. ૨૮૦-૨૮૧
૩. શ્રીજીમહારાજની સંકલ્પ પૂર્તિ - સારંગપુર મંદિરનો ઇતિહાસ (‘ગુરુ થવું અને પ્રભુ થવું સૌને ગમે છે’ થી સ્વામીશ્રીના પ્રતાપનો પ્રકાશ’ સુધીના જ પ્રસંગો)
૧. આવી અક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજની સેવા તો બહુ મોટા પુણ્યવાળાને મળે છે - શાસ્ત્રીજી મહારાજ - કાળીદાસ માવજી અને મોહનભાઈ માવજી જોઈતી તમામ વસ્તુઓ લાવી દેતા - કુંવરજી અને વાલા ભક્ત રોજ કડિયાકામે આવતા. ૩૮૨
૨. આપણે તો મહારાજ-સ્વામીની ઈચ્છાથી આ મંદિર કરીએ છીએ. કોઈ જાતનું મમત્વ નથી. - શાસ્ત્રીજી મહારાજ. ૩૮૩
૩. ઝીંઝરના દરબાર રાણાભાઈ શુષ્ક સત્સંગી મટી શુદ્ધ સત્સંગી થાય છે. ૩૮૩-૩૮૫
૪. સાંખેજના ભૂલાભાઈના આગ્રહથી ગુજરાતના હરિભક્તોનો ખરડો કરાવ્યો. રૂ. ૨૮,૦૦૦નો ખરડો થયો. ૩૮૫
૫. સારંગપુર મંદિરની લખણી છગનભાઈનું નામ લખી રૂ. ૩૫ની રકમ લખી.-રત્નજડિત મંદિરનું દર્શન કરાવ્યું. ૪૦૧
૬. સારંગપુર મંદિરમાં ભાવનગરના કુબેરભાઈનું વિજ્ઞાનદાસ સ્વામીની વાતોથી પરિવર્તન. ૪૦૨-૪૦૩
૭. ‘હવે કાંઈક જ્ઞાનની વાતો કરો તો અહીં આવ્યું સાર્થક થાય’ - કુબેરભાઈ મુનિશ્વરદાસને. ૪૦૪
૮. સારંગપુરમાં પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવ. ૪૨૪
૯. મહારાજ અને સ્વામી માટે મૂંડાવ્યું છે. ૪૨૫
૧૦. સારંગપુર મંદિરમાં મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવ. ૪૨૮ થી ૪૩૨
૧૧. ત્રણસો ઝાલાવાડી હરિભક્તો પીરસવાની સેવામાં. ૪૩૩

પ્ર.૮ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે ઉપર ટૂંકનોંધ લખો. (દરેક ટૂંકનોંધમાં પાંચેક લીટીના બે પ્રસંગો લખવા.) (કુલ ગુણ ૮) નોંધ : દરેક પ્રસંગના ૨ ગુણ આપવા.

૧. શાસ્ત્રીજી મહારાજની વિદ્વત્પ્રતિભા

૧. સૂરતમાં વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામી પાસે સારસ્વત અને રઘુવંશનો અભ્યાસ. ૬૪
૨. ‘તમે એને શાસ્ત્રવિદ્યા ભણાવો અને હું બ્રહ્મવિદ્યા ભણાવું.’ - ભગતજી મહારાજ આચાર્ય મહારાજને. ૭૮
૩. પ્રગટની વાતો ઝીલવાની યજ્ઞપુરુષદાસજીની તીવ્ર બ્રહ્મ જિજ્ઞાસાથી વિજ્ઞાનદાસ પાસે એક માસ વાતો સાંભળી સ્વરૂપ નિષ્ઠાની દૃઢતા કરી. ૮૦
૪. ભોળાનાથ ભટ્ટ પાસે ‘કારક’નો અભ્યાસ પૂરો કર્યો - બ્રહ્મચારી બાળકૃષ્ણાનંદજી પાસે ‘કિરાત’નો અભ્યાસ કર્યો. ૯૨
૫. વડોદરામાં વિદ્યાભ્યાસ રંગાચાર્ય પાસે સિદ્ધાંત કૌમુદી. ૧૪૮
૬. મહિધર શાસ્ત્રીને હરાવ્યાં. ૧૫૨
૭. શાસ્ત્રીજી મહારાજની વિદ્વત્પ્રતિભાથી અને પરાભક્તિથી રંગાચાર્યને આર્કષણ અને અસ્મિન સંપ્રદાયે એકમેવ. ૧૫૬-૧૫૭
૮. જેની કથાથી સહુને વિશેષ સમાસ થયો હોય તેની પ્રથમ પૂજા થવી જોઈએ. ૧૮૦
૯. ભગતજી મહારાજનું ગુણાષ્ટક બનાવ્યું. ૧૬૧
૧૦. ‘આ શાસ્ત્રી પાસે ગુરુભાવ રાખવો તે વૃથા છે.’ - રાજકોટમાં વિદ્યાધ્યયન જીવણરામ શાસ્ત્રી. ૧૬૯-૧૭૦
૧૧. જીવણરામ શાસ્ત્રીના શાંકર મતના સંસ્કારો બદલાય છે. ૧૮૧-૧૮૨
૧૨. જીવણરામ પાસે વિદ્યાભ્યાસ : વાહ ગોપાળાનંદ ! વાહ ! તમે જો હોત તો હું સત્સંગી થઈ જાત. ૧૮૨
૧૩. બ્રહ્મવિદ્યા પૂરી ભણાવી લીધી છે. હવે બીજાને સુખિયા કરશો. - ભગતજી - શાસ્ત્રીજી મહારાજ. ૧૮૮
૧૪. વિદ્વતામાં યજ્ઞપુરુષદાસજી ખરેખર અજોડ છે.- શાસ્ત્રી કૃષ્ણપ્રિયદાસ સાથે શાસ્ત્રાર્થ ૨૦૩-૨૦૪

૨. ભગતજી મહારાજનો શાસ્ત્રીજી મહારાજ પ્રત્યે - પક્ષપાત (‘સાધુમંડળ મહુવામાં’થી ‘રોટલા અને શાકોત્સવ’ સુધીના જ પ્રસંગો)

૧. આ મંડળમાં બે જીવતા જીવ છે. ૧૦૮-૧૦૯
૨. ‘એ બધાનું કપટ આ નાના સાધુ જેવું છે તેવું કહેશે માટે તેમને પૂછો.’ ૧૧૨
૩. આ નાના સાધુ પાસે હજુ વધારે કપટ છે માટે કઢાવો. ૧૧૫
૪. ભગતજી મહારાજે શાસ્ત્રીજી મહારાજને છાણાંનો ભાર ઉપાડવાની ના પાડી. ૧૨૫-૧૨૬
૫. સાધુ બહુ સારા છે. લોકોની પાસેથી લેતાં આવડે છે. ૧૨૬
૬. આ સાધુ નેત્ર મીંચી ભગવાન આગળ કેવા મુજરા કરે છે માટે આવા સાધુ થવું. ૧૨૭
૭. ભગતજી મહારાજ શાસ્ત્રીજી મહારાજને ભિક્ષા નિમિત્તે સૌને દર્શન થાય તે માટે નવા નવા ગામે મોકલતાં. ૧૨૮
૮. ‘અર્ધો વધુ ખાઓ તો આજ સાંજ સુધી તમે કહો તેમ કરું.’ - ભગતજી યજ્ઞપુરુષદાસને રોટલો જમાડતાં. ૧૨૮-૧૩૦

૩. બાળ ડુંગરની કથાવાર્તા પ્રત્યેની પ્રીતિ

૧. રાત્રે પિતા પાસેથી રામાયણ, મહાભારત તથા ભાગવતની કથા સાંભળતા. ગિરધરકૃત રામાયણ કઠસ્થ ૨૧-૨૨
૨. ભગવાનની વાતો કરો તો ગડિયા વાળું. ૨૨
૩. વરતાલમાં સદા સંતો પાસે બાળભક્તનો અડો. ૨૩
૪. લહિયાનાં ફેંકેલા પાના કથાકારની અદાથી વાંચતા. ૨૩
૫. મહાભારતની કથા કરી. ૨૬-૨૭
૬. મોટા મોટા સાધુ ડુંગર ભક્તને પ્રથમ હરોળમાં બેસાડતા. ૨૭
૭. આચાર્ય મહારાજ તથા સંતો પાસે બેસારીને મહારાજની લીલાની વાતો સંભળાવતા - અદ્ભૂતાનંદ સ્વામી તેમને ત્યાગ-વૈરાગ્યની વાતો કરતા. ૨૮

પ્ર.૯ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ ત્રણ પ્રસંગ વર્ણવી મનન લખો.

(પ્રસંગવર્ણન આઠેક લીટીમાં તથા મનન ચારેક લીટીમાં લખવું) (કુલ ગુણ ૧૨)

નોંધ : પ્રસંગના ૩ ગુણ, મનનનો ૧ ગુણ. મનન અહીં આપ્યા કરતાં જુદું પણ હોઈ શકે પણ વિષયને અનુરૂપ હોય તો તેના પૂરેપૂરા ગુણ આપવા.

૧. “દરબાર ફતુભાએ ડંકો માર્યો.” (૪૪૨-૪૪૩) પ્રસંગ : ચચાણામાં સ્વામીશ્રી પૂજા કરવા બેઠા હતા. ત્યારે હરિકૃષ્ણદાસે સ્વામીશ્રીને કહ્યું : ‘સ્વામીજી ! દરબાર ફતુભાએ આજે ડંકો માર્યો.’ ત્યારે સ્વામીશ્રીએ પૂછ્યું : ‘શો ડંકો માર્યો ?’ હરિકૃષ્ણદાસે કહ્યું : ‘ગઈ રાત્રે અહીં મંદિરમાં સૂતા હતા ત્યારે બાર વાગે ગુણાતીતાનંદ સ્વામી તથા ગોપાળાનંદ સ્વામીએ તેમને દર્શન દીધાં. ગોપાળાનંદ સ્વામીએ તેમને કહ્યું : ‘તમોએ તમારા કીર્તનમાં મારા નામ આગળ ‘મૂળ અક્ષરમૂર્તિ’ લખ્યું છે, પરંતુ ‘મૂળ અક્ષર’ તો આ પાટ ઉપર બેઠા તે ગુણાતીતાનંદ સ્વામી છે.’ એમ કહીને અદશ્ય થઈ ગયા. દરબારે પોતાનું તાકું ઉઘાડ્યું એ વખતે હું જાગી ગયો અને પૂછ્યું કોણ છે એ ? ત્યારે તેમણે કહ્યું ‘હું ફતુભા છું. આજે તો સ્વામીએ મારું કામ કાઢી નાખ્યું ને દર્શન દીધાં. પછી દીવો કરી પોતે લખેલી કીર્તનની પંક્તિઓ ફેરવીને લખ્યું કે ‘મારાં ઉદય’ મને કહ્યું ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની સાથે મેં શાસ્ત્રીજી મહારાજને પણ જોયાં હતાં એટલે જરૂર દર્શન થવાં જોઈએ.’ સ્વામીશ્રીએ ફતુભાને બોલાવી તેમની પાસે વિગતવાર વાત કહેવરાવી. અને કહ્યું : ‘સ્વામીએ તમારી ઉપર દયા કરીને પોતાનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું.’ તેમનો વાંસો થાબડીને કહ્યું : ‘તમે ખરો ડંકો માર્યો.’
- મનન :** મહારાજ-સ્વામી જેમની ઉપર ખરેખર રાજી થાય છે. તેને પોતાનું સાચું સ્વરૂપ ઓળખાવે છે.
૨. “ધર્મનિયમ રાખશો તો તમારી ભેળા ભગવાન ભળશે.” (૬૦૧-૬૦૨)
- પ્રસંગ :** સ્વામીશ્રી આશાભાઈ, ઈશ્વરભાઈ, મોતીભાઈ તથા જીવાભાઈ સાથે નવાગામ પધાર્યા. તે જ સમયે ગાંધીજીની ઐતિહાસિક ઢાંડીકૂચ પણ નવાગામ પહોંચી ગઈ હતી. ગુજરાતના અગ્રગણ્ય અને વચનસિદ્ધ સત્પુરુષ તરીકે ગાંધીજીને સ્વામીશ્રીનો પરિચય હોવાથી તેમને મળવાની ઈચ્છા બતાવી. એટલે સ્વામીશ્રી જોગી મહારાજ, નિગુર્ણદાસ સ્વામી અને બે હરિભક્તને સાથે લઈ ગાંધીજીના વિશ્રામ સ્થાને મળવા પધાર્યા. સ્વામીશ્રીનું યથાયોગ્ય સન્માન કરી ગાંધીજીએ કહ્યું : ‘સ્વામીજી ! આપ આશીર્વાદ આપો તો અમારું કાર્ય સફળ થાય.’ એટલે સ્વામીશ્રીએ કહ્યું : ‘તમારા પ્રયાસથી દેશને સ્વરાજ્ય મળે તે માટે અમારા આ જોગી મહારાજ આજથી માળા ફેરવશે. પરંતુ ધર્મ-નિયમ રાખશો તો તમારી ભેળા ભગવાન ભળશે.’ ગાંધીજી આ આશીર્વાદથી પ્રસન્ન થયા અને સ્વામીશ્રીને નમસ્કાર કર્યા. બીજે દિવસે સ્વામીશ્રી બોચાસણ પધાર્યા અને ઠાકોરજી સન્મુખ જીવાભાઈને પાર્ષદની દીક્ષા આપી, ‘જીવા ભગત’ નામ રાખ્યું. સર્પ જેમ કાચળી ઉતારે તેમ જગત અંતરમાંથી ઉતારી દેવું તે કાં તો કોઈ મુક્તાત્મા હોય તે કરી શકે અથવા સ્વામીશ્રીની કેવળ દૃષ્ટિથી જ તે થઈ શકે. ઘરનો સંબંધ છોડી, સગાં-સંબંધીની મમતા વિસારી દેવી, તે ઘણું જ કઠણ છે, પરંતુ સ્વામીશ્રીના સંબંધથી તેમના નાના-મોટા તમામ આશ્રિતને આ સહેલું થઈ પડ્યું હતું !
- મનન :** ગાંધીજી જેવા રાજસત્તાના કાર્યને વરેલા હોવા છતાં ધર્મસત્તાને પણ એટલો જ આદર આપતા હતા. તેથી જ તો સ્વામીશ્રીએ આપેલા આશીર્વાદ ‘ધર્મ-નિયમ રાખશો તો ભગવાન તમારી ભેળા ભળશે.’ તેનાથી પ્રસન્ન થયા. સ્વામીશ્રીના આશ્રિત જીવાભાઈ પણ એટલી જ દૃઢતાવાળા હોવાથી સ્વામીશ્રીની દૃષ્ટિમાં આવી ગયા તો ઘર છોડવું કઠણ ન પડ્યું અને પાર્ષદની દીક્ષા લઈ શક્યા.
૩. “આજે તમારી પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા ખરી થઈ” (૫૨૬-૫૨૭) પ્રસંગ : ઈન્દોરથી ૫૦ માઈલ દૂર નર્મદાજીના કિનારે મંગળેશ્વર મહાદેવનાં દર્શન કર્યા. વહાણમાં બેસી સામે કિનારે ગયા. અહીં ઓંકારેશ્વરના દર્શન કર્યા. આ જ્યોતિર્લિંગના સ્વરૂપ ઉપર સ્વામીશ્રીએ નર્મદાજીનું જળ રેડ્યું અને ઓંકારેશ્વર ભગવાનને કહ્યું : ‘તમો હજારો વર્ષથી યાત્રાળુઓને દર્શન આપો છો પણ આજે તમારી પ્રાણપ્રતિષ્ઠા ખરી થઈ. માટે હજારો યાત્રાળુઓ હવે પછી આવે તેમને પ્રગટ ભગવાન ઓળખાવજો.’ આ આજ્ઞાને શિરસાવંધ માની લીધી હોય એવું સૂચન કરતું એક બીલીપત્ર સ્વામીશ્રીનાં ચરણકમળમાં પડ્યું ! સ્વામીશ્રી આથી હસ્યા. તે હાસ્યનો મર્મ તો સ્વામીશ્રી અને ઓંકારેશ્વર ભગવાન સિવાય બીજું કોણ સમજી શકે ?
- મનન :** મુક્તાનંદ સ્વામીએ પણ કહ્યું છે ‘પ્રગટને ભજી ભજી પાર પામ્યા ઘણા ગીધ-ગણિકા કપિવૃંદ કોટિ, વ્રજતણી નાર વ્યભિચાર ભાવે તરી, પ્રગટ ઉપાસના સૌથી મોટી. સાચા સત્પુરુષ કે સાચા સંત તે મૂર્તિમાં દૈવત મૂકે છે અને તીર્થને તીર્થત્વ આપે છે.
૪. “જ્યાં ગાગરથી સાગર ભરાય છે.” (૬૫૧-૬૫૩) પ્રસંગ : ગોંડલ મંદિરની શરૂઆતમાં સ્વામીશ્રીને અવારનવાર રકમની જરૂર પડતી ત્યારે અમદાવાદના ગાગર જેટલા ભક્તો પોતાની પ્રેમભક્તિની અલ્પ ભેટથી સાગર જેવા સ્વામીશ્રીને તૃપ્ત કરી દેતા ! તેમાં પણ સ્વામીશ્રીની પ્રથમ દૃષ્ટિ મિસ્ત્રી મનસુખભાઈ ઉપર જ રહેતી. ગોંડલ મંદિરની સેવા માટે સ્વામીશ્રી દર વખતે સારી એવી રકમ તેમની પાસેથી લેતા. આ વખતે પણ સ્વામીશ્રીએ રાત્રે તેમને બોલાવીને કહ્યું : ‘રૂા. ૧૫૦૦ની તાત્કાલિક જરૂર છે. કાલે સવારની ગાડીમાં તો અમારે જવું છે.’ રાત્રે સાડા દસ વાગે આટલી મોટી રકમ કોના ઘરમાં હોય ? આકરી કસોટી હતી. પણ ઉપાસ્ય મૂર્તિનું

બળ હતું. થોડા મૂંઝાયા ખરા, પણ છેવટે સ્વામીશ્રીની આજ્ઞામાં તત્પર થઈ ગયા. તેમણે સ્વામીશ્રીને કહ્યું : ‘આટલી મોટી રાત્રે આવડી મોટી રકમ ક્યાંથી મળી રહેશે ? શેઠ પણ બહારગામ ગયા છે.’ સ્વામીશ્રીએ કહ્યું : ‘તમે મહારાજને સંભારીને જાઓ, રકમ મળી રહેશે.’ મનસુખભાઈ એક જૂના મિત્રને ત્યાં ગયા. સંકોચ સાથે રૂ. ૧૫૦૦ની માગણી કરી બે દિવસમાં પાછા આપવાનું કહ્યું. મિત્ર પણ તેમને બરાબર જાણતા હતા કે કોઈ સન્માર્ગે ઉપયોગ કરવાનો હશે નહિતર પોતાના માટે તો કદાપિ આવે જ નહિ. તેઓએ તરત જ ઉઘરાણીના આવેલા રૂ. ૧૫૦૦ તેમને આપ્યા. તેમના હર્ષનો પાર ન રહ્યો. આ રકમ તેમણે સ્વામીને આપી. બીજે દિવસે સ્વામીને આણંદ જવાનું હોવાથી તેમને વળાવવા કેટલાક હરિભક્તો સાથે મનસુખભાઈ પણ સ્ટેશને ગયા હતા. તેઓ સ્વામીશ્રી સાથે ડબ્બામાં બેસીને વાત કરતા હતા. એટલામાં ગાર્ડ આવીને બારણાંને ચાવી લગાવી દીધી મનસુખભાઈને ખ્યાલ ન રહ્યો અને ગાડી ઉપડી. મનસુખભાઈ કૂદકો મારવા તૈયાર થયા પણ સ્વામીશ્રીએ પકડી રાખ્યા. સ્વામીશ્રીએ તેમનો હાથ પકડી બારી બહાર પોતાનો હાથ કાઢી તેમને પ્લેટફોર્મ ઉપર મૂકી દીધા. આ કેવી રીતે થયું તેમને કાંઈ સમજ ન પડી. તેમને તો સ્વામીશ્રીના છેલ્લા શબ્દ જ ‘જયસ્વામિનારાયણ’ જ સંભળાયા. **મનન** : ભગવાન અને સંતની આજ્ઞા પાળવા તત્પર રહીએ તો આગળનો રસ્તો પણ તેઓ જ કાઢતા હોય છે. આપણે કેટલા તૈયાર છીએ તેની તેઓ કસોટી કરતા હોય છે. ભગવાન અને સંત પોતાનું કાર્ય કોઈપણ રીતે કરી શકવાને સમર્થ છે. પણ તેઓ આપણને નિમિત્ત બનાવે છે. તે આપણાં મોટાં ભાગ્ય છે. ભગવાન અને સંત પોતાના ભક્તોની રક્ષા કરવા તત્પર જ હોય છે.

૫. “જોગી ગુણાતીત જ્ઞાનનો દેશોદેશમાં ડંકો મારશે.” (૪૯૬-૪૯૮) પ્રસંગ : સ્વામીશ્રી જ્ઞાનજી સ્વામી તથા મોહન ભગતને લઈને જૂનાગઢ પધાર્યા. જે સ્થાનમાં રહીને ભગતજીએ બ્રહ્મસ્થિતિની સિદ્ધિ કરી હતી, બ્રહ્મ-પરબ્રહ્મનાં સનાતન દિવ્ય સાકાર સ્વરૂપોનું જ્ઞાન તેના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં વહેતું મુકાયું, તે જીર્ણ દુર્ગપુરમાં, પોતે પણ ભગતજીને તેડાવી લહાવો લીધો હતો, તેનાં સંસ્મરણો તાજા કરવા પધાર્યા. ઠાકોરજીનાં દર્શન કર્યા. મંદિરના સાધુ, પાર્ષદ એકત્ર થઈ ગયા. સૌને જય સ્વામિનારાયણ કરી સ્વામીશ્રી બ્રહ્મચારી કૃષ્ણસ્વરૂપાનંદજીના આસન તરફ ગયા. વાસુદેવ હરે થયા હોવાથી ભંડારમાં સાધુ-બ્રહ્મચારીની જમવાની પંક્તિ પડી ગઈ હતી. કેટલાક પત્તર લઈને જતા હતા તે સ્વામીશ્રીને જોઈને તરી જવા લાગ્યા. કૃષ્ણસ્વરૂપાનંદજી વૃદ્ધ હતા. અક્ષરપુરુષોત્તમની શુદ્ધ નિષ્ઠાવાળા હતા. પ્રાગજી ભક્તને વિશે અપૂર્વ ભાવ હતો. તેઓ કહેતા ‘સ્વામી અક્ષર છે એવી છડેયોક નિષ્ઠા પ્રવર્તાવનાર તો એક પ્રાગજી ભક્ત જ ! તે ગૃહસ્થ હતા એટલે સ્વતંત્ર હતા. મંદિરમાંથી કાઢી મૂક્યા તો ઘેર જઈને ગુજરાતનાં ગામેગામ ફરીને સ્વામીના મૂળ અક્ષર સ્વરૂપનો નિશ્ચય સૌને કરાવ્યો. સ્વામીશ્રી ત્યાં છે જાણીને પથારીમાં બેઠા થઈને સ્વામીશ્રીને ભેટીને બોલ્યા : ‘આ તો મારા વહાલા સગા આવ્યા.’ સ્વામીશ્રીએ જ્યારે કહ્યું : ‘જ્ઞાનજી જોગી પણ મારી સાથે છે.’ તરત જ્ઞાનજી સ્વામી તેમને પગે લાગ્યા. તેમને માથે હાથ મૂકીને તેઓએ કહ્યું : ‘ આ જોગી તો બહુ મોટા થવા સર્જાયેલા છે. તમારી ગાદી એ સાચવશે અને ગુણાતીત જ્ઞાનનો ડંકો દેશદેશમાં એ મારશે.’ એમ શ્રીજીમહારાજ પ્રેરિત શબ્દો તેમના મુખમાંથી નીસરી પડ્યા. તેઓએ સ્વામીશ્રીને જમવાનું પૂછ્યું ત્યારે સ્વામીશ્રીએ કહ્યું ‘થાય છે.’ એટલામાં બ્રહ્મચારી સમજી ગયા અને નિશ્વાસ નાખીને બોલ્યા : ‘ આ મંદિરમાં છેલ્લી પંક્તિનો કોળી હરિભક્ત હોય તેને પણ ઉતારો મળે અને જમવાનું મળે, પરંતુ આજ આ મારા વહાલા સગા મણિ જેવા સાધુને ઉતારોય નહિ તો જમવાનું તો ક્યાંથી મળે ? કેવો વિષમ દેશકાળ આવ્યો ? ’ સેવક પાસે ભંડારમાંથી પૂરી અને મગજ મંગાવીને મોહન ભગતને ફાંટ ભરાવી. બોચાસણ અને સારંગપુર મંદિરની કેટલીક વાતો કરીને સ્વામીશ્રી ત્યાંથી ઊઠ્યા. કરસન ભાણાને ઘેર આવી ઠાકોરજીની પ્રસાદી પૂરી, મગજ અને અથાણું જમ્યા. કરસન ભાણાએ બોટાદની ટિકિટ કઢાવી આપી. ગાડીમાં સ્વામીશ્રીએ જૂની જૂની વાતો કરીને પછી જ્ઞાનજી સ્વામી અને મોહન ભગતને ‘સંતના લક્ષણનાં મુક્તાનંદ સ્વામી ચાર કીર્તન કંઠે કરી બરાબર પાકા થાય પછી જ સારંગપુરમાં પાણી પીવું’ તેવી આજ્ઞા કરી. જ્ઞાનજી સ્વામીએ તો બોટાદ આવતાં પહેલાં જ ચાર પદ કંઠે કરી લીધા. બોટાદ ગાડીમાંથી ઊતરી સૌ ચાલતાં સારંગપુર પહોંચી ગયા. **મનન** : સ્વામીશ્રીને પ્રસાદીના સ્થાનનો ખૂબ જ મહિમા હતો. તેમાં પણ જ્યાં ગુણાતીત જ્ઞાનવાળા સંત, પાર્ષદ કે હરિભક્ત હોય તેને મળવા અચૂક જતા. તેઓનો ખૂબ જ મહિમા સમજતા. ગુણાતીત જ્ઞાનના ઉપાસક બ્રહ્મચારીએ જ્ઞાનજી સ્વામીને આપેલા આશીર્વાદ સત્ય ઠર્યા. સ્વામીશ્રી પોતાની સાથે રહેતા સંત- પાર્ષદોને પણ સંતનાં લક્ષણો દૃઢ થાય તે માટે તેવાં કીર્તનો પણ મોંઢે કરાવીને તેની દૃઢતા કરાવતા.

પ્ર.૧૦ નીચે આપેલાં પાત્રોમાંથી કોઈ પણ એક પાત્રના પ્રસંગો વર્ણવી વ્યક્તિત્વનું આલેખન કરો. (કુલ ગુણ ૮)

નોંધ : પાત્રના પ્રસંગો વધારે હોય તેથી બધા જ પ્રસંગોનું વર્ણન હોવું જરૂરી નથી. પ્રસંગોના ૬ ગુણ અને વ્યક્તિત્વના આલેખનના રગુણ.

૧. મોટા ગોવિંદ સ્વામી : પ્રસંગો :

૧. સ્વામીશ્રીના વડતાલથી પ્રસ્થાન બાદ દેશમાં ફરવાની ચિઠ્ઠી મળે તે માટે માનતસ્વામી અને મોટા પુરુષોત્તમદાસ સ્વામી સાથે રોકાયા. પણ ચિઠ્ઠી ન મળતાં વડતાલથી નીકળી ગયા - ઝોળી સિવાય કાંઈ લેવા દીધું નહિ તોય નિઃસ્પૃહ. ૨૮૬
૨. રીસાયેલા ગોવિંદસ્વામીને સ્વામીશ્રીએ મહારાજ આ સંતમાં રહીને ફળ આપશે તેમ કહી મહારાજ પોતામાં અખંડ રહ્યા છે તે વાત પ્રગટ કરી - ગોવિંદ સ્વામીએ સ્વામીની રૂચિ જાણી મનધાર્યું મૂકી દીધું. ૨૮૪
૩. બોચાસણ મંદિરનું કામ ધમધોકાર ચાલતું ત્યારે આજુબાજુનાં ગામડામાંથી ટાઢ, તડકો, ભૂખ, તરસ વેઠીને ઝોળી માગી માગીને મંદિરના કોઠાર ભરપૂર રાખ્યા. ૩૫૮
વ્યક્તિત્વનું આલેખન : નિઃસ્પૃહ, સરળ સ્વામીશ્રીનાં શબ્દોમાં પ્રતીતિ - દેહનો અનાદર, આત્મનિષ્ઠા.
૨. ઝવેરભાઈ અમીન : પ્રસંગો : (મૂળ વીરસદનાં- લીમડીનાં દિવાન - પહેલાં વાંસદામાં દિવાન રહી ચૂકેલા)
૧. સ્વામીશ્રીની વાતો સાંભળીને ભગતજીનો મહિમા સમજ્યા અને આચાર્ય મહારાજ પાસે ભગતજીને વાંસદા મોકલવાની માગણી કરી. ભગતજીના સમાગમે શ્રીજી-સ્વામીને વિશે અનન્ય નિષ્ઠાવાળા થયા. ૧૫૪-૧૫૫
૨. વઢવાણમાં જમીન માટે પણ સ્વામીશ્રીએ દિવાનજી પર ચીઠ્ઠી લખી આપીને વઢવાણ ઠાકોર સાહેબને ભલામણ કરી. ૨૨૨-૨૨૩
૩. વડતાલ અને ગઢડામાં માયાનો ઉપાડ થયો અને સ્વામીશ્રીનાં માથે જોખમ લાગ્યું ત્યારે દિવાન સાહેબે લાગણીભર્યો પત્ર લખીને લીમડી ચાલ્યા આવવાનું સ્વામીશ્રીને આમંત્રણ આપ્યું. ૨૨૭-૨૨૮
૪. સારંગપુરમાં મોટા મંદિરના પગરણ વખતે પણ દિવાને સારંગપુરમાં સ્વામીની ઈચ્છા મુજબ જમીન અપાવી દીધી. ૩૫૭
૫. સારંગપુર મંદિરની પ્રતિષ્ઠા વખતે રસોઈ ખૂટી ન પડે તે માટે બરવાળામાં વીસગાડાં લોટ-ઘી-ગોળ સ્વામીશ્રીની ના છતાંય તૈયાર રખાવ્યા. ૪૩૧
વ્યક્તિત્વનું આલેખન : શ્રીજીસ્વામીને વિશે અનન્ય નિષ્ઠા, સ્વામીશ્રીનો પક્ષ રાખનાર, સ્વામીશ્રી પ્રત્યે - મંદિર પ્રત્યે અને પ્રજા પ્રત્યે ભાવ હતો કે કોઈ ભૂખ્યું ના જવું જોઈએ - મંદિરનું મમત્વ.

વિભાગ - ૩ : ‘સ્વામીની વાતો’ નવી આવૃત્તિના આધારે

અભ્યાસક્રમની વાતોના ક્રમાંક : પ્રકરણ ૩/૧, ૩, ૫, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૨, ૧૩, ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૨૦, ૨૧, ૨૨, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯, ૩૦, ૩૧, ૩૨, ૩૩

પ્ર.૧૧ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો. (કુલ ગુણ ૪)

નોંધ : અડધા સાચા જવાબનાં ગુણ આપવા નહીં.

૧. મોટા સંતની દૃષ્ટિ કોના પર થાય છે ? (૨૫/૧૧૦)
- જ. દૃઢ ધર્મ હોય તથા આત્મા-પરમાત્માનું અતિ દૃઢ જ્ઞાન હોય તથા પંચવિષયમાં અતિશે દૃઢ વૈરાગ્ય હોય તથા પુરુષોત્તમ ભગવાનની માહાત્મ્ય જ્ઞાને સહિત અનન્ય ભક્તિ હોય, તેને માથે દૃષ્ટિ થાય છે.
૨. દેશમાં મનુષ્ય કેવા છે ? શ્રીજીમહારાજના પ્રશ્નના જવાબમાં સ્વરૂપાનંદ સ્વામીએ શું કહ્યું ? (૮/૮૮)
- જ. મનુષ્ય તો લીંબડી કે નીચે દેખ્યા હે ને બીજે મનુષ્ય તો નહિ હે.
૩. ‘અર્થ સાધયામિ’ કહીને સ્વામી કઈ સાખી બોલ્યા ? (૩૦/૧૧૩)
- જ. કોટિ જન્મ લગી રગડ હમારી, વરું શંભુ કે રહું કુમારી.
૪. ભગવાનનાં સ્વરૂપોને નિરાકાર કહેનારા છે તેને શી સજા થશે ? (૧૬/૧૦૪)
- જ. ભગવાનનાં સ્વરૂપોને નિરાકાર કહેનારાને અનંત જન્મ સુધી ને ત્રેતાયુગમાં દસ હજાર વરસ સુધી ને

દ્વાપરયુગમાં હજાર વરસ સુધી ને કળિયુગમાં સો વરસ સુધી એને ગર્ભમાંથી શસ્ત્રે કાપી કાપીને કાઢશે પણ બાળો સાદ કાઢીને રોશે નહિ ને એમ ને એમ અનંત કલ્પ સુધી દુઃખને ભોગવશે.

પ્ર.૧૨ નીચે આપેલા પ્રશ્નોમાંથી કોઈ પણ બેના મુદ્દાસર જવાબ લખો. (પાંચેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૬)

૧. આનંદ સ્વામી, મુક્તાનંદ સ્વામી અને સ્વરૂપાનંદ સ્વામીની સ્થિતિ કેવી કેવી હતી ? (૭/૮૮-૮૯)
- જ. આનંદ સ્વામી મહારાજ જેમ કહે તેમ પ્રવૃત્તિ કરે. મુક્તાનંદ સ્વામી મહારાજ કહે તેમ ક્રિયા કરવા માટે ‘હૃદયમાંથી એક વેંત વૃત્તિ બહાર કાઢે ત્યારે ક્રિયા થાય ને તે વૃત્તિ પાછી હાથ વાળે ત્યારે સુખ થાય. સ્વરૂપાનંદ સ્વામી ક્રિયા કરવાને જોવા જાય તો તે પદાર્થ ટળી જાય ને મહારાજની મૂર્તિ જ દેખાય. જેમ તીરમાં લીબું ખોસ્યું હોય ને તે તીરને જેમનો કરીએ ને તીરમાં જેમ લીબું દેખાય, તેમ વૃત્તિમાં ભગવાન રહ્યા છે એટલે તે વૃત્તિ જેમની કરીએ તેમની કોરે ભગવાન દેખાય છે. આમ ત્રણેયની સ્થિતિમાં ભેદ છે.
૨. ત્રણ પ્રકારનાં પંખી ક્યાં છે ? તેવા કોણ હતા ? (૩૧/૧૧૩)
- જ. ત્રણ પ્રકારનાં પંખી છે; તેમાં કેટલાંક પંખી તો વૃત્તિ દ્વારે ઈડાં સેવે એવાં છે, ને કેટલાક પંખી દૃષ્ટિ દ્વારે સેવે એવાં છે, ને કેટલાંક પંખી તો પાંખમાં રાખીને સેવે એવાં છે. તેમાં વૃત્તિ દ્વારે ઈડું સેવાતું હોય તે ઈડું દૃષ્ટિમાં આવે તો ગંદું રહે ?” ત્યારે કહ્યું જે, ‘ન રહે. ત્યારે સ્વામી એ કહ્યું ગોપાળાનંદ બોલ્યા જે એ ઈડું પાંખમાં આવીને પડે તો શું ગંદું રહે ? ન જ રહે. એ તો દૃષ્ટાંત છે એનું સિધ્ધાંત તો એ છે જે વૃત્તિ દ્વારે સેવે એવા તો ગોપાળાનંદ સ્વામી ને કૃપાનંદ સ્વામી જેવા છે; તેની પાંખમાં પડ્યા છીએ, માટે કાંઈ કસર રહેશે નહિ.’
૩. “સત્સંગમાં વાત તો થાય છે, તોય જીવ બ્રહ્મરૂપ કેમ થાતો નથી ?” આ પ્રશ્નનો ઉત્તર કરતાં ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ શું કહ્યું ? (૩૩/૧૧૪)
- જ. ‘હેતે કરીને સત્પુરુષમાં જીવ બાંધ્યો નથી અને સત્પુરુષમાં જીવ બાંધ્યો હોય તો તેનો વિશ્વાસ ન આવે.’ ત્યારે વળી પૂછ્યું જે, ‘હેતે કરીને જીવ બાંધ્યો હોય તેનો વિશ્વાસ કેમ ન આવે ?’ ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, ‘આ જલે ભક્તે મારા સાથે જીવ ઘણો બાંધ્યો છે પણ મારો વિશ્વાસ ન આવે.’ એમ કહીને વળી બોલ્યા જે, વિશ્વાસ તો હોય, તોપણ નિષ્કપટપણે વર્તાય નહિ, ને નિષ્કપટપણે વર્તે તો જીવ બ્રહ્મરૂપ વિના રહે નહિ.

પ્ર.૧૩ નીચે આપેલા કોઈ પણ બેના દૃષ્ટાંત અથવા પ્રસંગ વર્ણવી તેનો સિદ્ધાંત લખો. (કુલ આઠેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૬)

નોંધ : સિદ્ધાંત મૌલિક રીતે લખવાનો હોવાથી અહીં આપેલા જવાબ સિવાયનો સિદ્ધાંત પરીક્ષાર્થીએ લખેલો હોય તો તે દૃષ્ટાંતને અનુરૂપ છે કે નહીં તે પરીક્ષકે જાતે નક્કી કરીને તેના ગુણ આપવાના છે. દૃષ્ટાંતના ૨ ગુણ, સિદ્ધાંતનો ૧ ગુણ.

૧. સલાટે કહ્યું : કેવી મૂર્તિયું કાઢી આપું ? : દૃષ્ટાંત : આ મંદિર સારું મૂર્તિયું લેવા ગયા ત્યારે સલાટે કહ્યું જે, ‘કેવી મૂર્તિયું કાઢી આપું ?’ ત્યારે સાધુએ કહ્યું : ‘આ નક્ષા પ્રમાણે કાઢી આપો.’ ત્યારે તે સલાટે કહ્યું જે, ‘લાખો રૂપિયાનું મંદિર હોય ત્યારે એવી મૂર્તિયું શોભે.’ પછી સાધુએ કહ્યું જે, ‘મંદિર પ્રમાણે જ મૂર્તિયું લેવા આવ્યા છીએ.’ ત્યારે કહ્યું જે, ‘તો કાઢી આપું.’ પછી સલાટે મૂર્તિયું કાઢી આપીયું. (૧૩/૧૦૩) સિદ્ધાંત : તમારે મૂર્તિ તો છે, પણ મંદિર વિના પધરાવશો ક્યાં ? માટે ભગવાન પધરાવવા હોય તો આમાં કહ્યું એવું મંદિર કરવા શીખો, તો ભગવાન રહે.’ તેમ આપણે બ્રહ્મરૂપ થયા વિના પુરુષોત્તમને પધરાવશું ક્યાં ? માટે પુરુષોત્તમ પધરાવવા હોય તો બ્રહ્મરૂપ થાવું.’
૨. શેરડીનાં ગાંદળાના દૃષ્ટાંતે ભગવાન ભજવાનું સુખ : દૃષ્ટાંત : જેમ શેરડીનો સાંઠો હોય, તેનું થડિયું તે કઠણ હોય ને પીછું હોય તે મોળું હોય ને વચલી ગાંદળી હોય તે મીઠી હોય, તેમ તમારે પ્રભુ ભજવામાં આજ સાનુકૂળ છે, કેમ જે, મોટા સંતનો જોગ છે ને મોરે તો મારતા ને ખાવા મળતું નહિ ને આજ સર્વે અંગે સાનુકૂળ છે તે પ્રભુ ભજી લેવા પણ આજસું થાવું નહિ. (૨૭/૧૧૧) સિદ્ધાંત : મહારાજના સમયમાં જે ભેખધારી બાવા-વૈરાગીઓનો ત્રાસ સંતો હરિભક્તોને હતો. તે સ્વામીના વખતમાં ન હતો. ભગવાન ભજવાનું સાનુકૂળ હતું. વળી મોટા સંતનો જોગ પણ છે. જે આપણને મહારાજની પ્રાપ્તિ કરાવે તેવા છે. માટે આપણે આજસ રાખી તેમની આજ્ઞાનુસાર ન રહીએ તો આપણને મોટી ખોટ છે.
૩. શાસ્ત્રના શબ્દની ભ્રાંતિ પડી છે : દૃષ્ટાંત : એક ઘોડાનો સ્વપ્નમાં પગ ભાંગ્યો. તે જ્યારે જાગ્યો ત્યારે તોળીને ઊભો, પણ પગ માંડે નહિ. ત્યારે વૈદને દેખાડ્યું તો વૈદે કહ્યું : ‘આ ઘોડાનો પગ ભાંગ્યો નથી ને માંદો થયો

નથી, એને સ્વપ્ન થયું છે તે પગ તોળીને ઊભો છે. તે બસે ઘોડાં સાબદાં કરો ને તોપુંના ને બંધૂંના ભડાકા કરવા માંડો, એટલે ચમકશે ત્યારે સ્વપ્ન થયું તે મૂકી દેશે. તેમ એને શાસ્ત્રના શબ્દની ભ્રાંતિ પડી છે તે આમ ને આમ નિરંતર ધડાકાને પડકારા કરશું તો મૂકી દેશે. (૧૯/૧૦૭) સિદ્ધાંત : કેટલાકને પ્રશ્ન હોય છે કે શ્રીજીમહારાજના સર્વોપરી મહિમાની વાતો શાસ્ત્રમાં નથી. તો તેમને કેવી રીતે સર્વોપરી કહેવાય ? ત્યારે સ્વામી કહેતા કે આ વાત શાસ્ત્રમાં ક્યાંથી હોય ? ‘જન્મ્યા મોર શાદી (લગ્ન) ક્યાંથી હોય ?’ તેમ પુરુષોત્તમ આ બ્રહ્માંડમાં આવ્યા નહોતા તો તેની વાત શાસ્ત્રમાં ક્યાંથી લખાણી હોય ? મહારાજના ચરિત્રો શાસ્ત્રોમાં શોધવા જાય પણ નજરે દીઠેલા, સાંભળેલા હોય તો પણ શબ્દની ભ્રાંતિ હોવાથી કહેતાં લખતાં અટકે છે. તે સ્વામી આ રીતે નિરંતર ધડાકા અને પડકારા કરશે ત્યારે માનશે. ‘ઉપર છે તે દેખાતા નથી, નીચે છે તે મનાતા નથી.’

પ્ર.૧૪ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે ઉપર અભ્યાસક્રમની ‘સ્વામીની વાતો’નું પ્રમાણ આપી સમજાવો. (આઠથી દસ લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૪)

નોંધ : (૧) સમજૂતિ મૌલિક રીતે લખવાની હોવાથી અહીં આપેલા જવાબ સિવાયની સમજૂતિ પરીક્ષાર્થીએ લખેલી હોય તો તે પ્રસંગને અનુરૂપ છે કે નહીં તે પરીક્ષકે જાતે નક્કી કરીને તેના ગુણ આપવાના છે. પ્રમાણનો ૧ ગુણ, સમજૂતિનો ૧ ગુણ. (૨) ઉકેલપત્રમાં આપેલ સ્વામીની વાત સિવાય અભ્યાસક્રમમાં આવતી સ્વામીની વાતમાંથી બીજી કોઈ પણ વાત પરીક્ષાર્થીએ લખેલ હોય અને તે વિષયને અનુરૂપ આવતી હોય તો તેના ગુણ કાર્યાલયનું ધ્યાન દોરીને મૂકવા. જ્યાં બે પ્રમાણ આવતાં હોય ત્યાં કોઈ પણ એક પ્રમાણ અને તેને અનુરૂપ સમજૂતિ લખી હોય તો તેના પૂરા ગુણ આપવા.

૧. યોગીજી મહારાજ કહેતા, “૫૦૦ વર્ષમાં દુનિયાનો કોઈ ખૂણો બાકી નહિ હોય જ્યાં સ્વામિનારાયણનું ભજન ન થતું હોય.”

પ્રમાણ : મહારાજે કહ્યું કે અમે સો કરોડ મનવારો લઈને આવ્યા છીએ એટલા જીવનો ઉદ્ધાર કરવો છે. તે પ્રથમ ચિંતામણિયું ભરશું, પછી પારસમણિયું ભરશું, પછી હીરા, પછી મોતી, પછી દાગીના, પછી સોનામહોરો, પછી રાણ, પછી રૂપિયા ને કોરિયું ને પછી છેલી બાકી ગારો, એ પ્રકારે પૂરણી કરવી છે. (૧/૮૫)

સમજૂતિ : મહારાજ અને સ્વામીનો સંકલ્પ છે કે દરેક જીવપ્રાણી માત્રનું કલ્યાણ કરવું. એટલે જાણે અજાણે પણ જે સ્વામિનારાયણ ભગવાનનું ભજન કરશે. તે સર્વનો મોક્ષ કરશે.

૨. કાગડાને ઉડાડવા કોહીનૂરનો પથ્થર તરીકે ઉપયોગ ન થાય.

પ્રમાણ : એક કઠિયારો હતો તે લાકડાંના ભારા લાવીને વેચતો, પછી એક દિવસ હેમગોપાળની ઝાડીમાંથી બાવના ચંદનનું લાકડું આવી ગયું. તેને ખબર વિના ચૂલામાં સળગાવ્યું ને તેની સુગંધ કોઈક શાહુકારને આવી. પછી તે શાહુકારે પૂછ્યું જે, આ ગામમાં બાવના ચંદન બાળે એવો ધનાઢ્ય કોણ છે ? પછી સર્વેએ કહ્યું જે, આ ગામમાં તો કઠિયારો રહે છે. પછી શાહુકારે ત્યાં જઈને બાળતાં થોડુંક રહ્યું હતું તે લાવીને વિષ્ણુ ભગવાનને ચડાવ્યું. એણે જ્યારે દેહ મૂક્યો ત્યારે વિષ્ણુના લોકમાં ગયો. એ તો દૃષ્ટાંત છે ને એનું સિદ્ધાંત તો એ છે જે, હેમગોપાળને ઠેકાણે તો આ ભરતખંડ છે ને બાવના ચંદનને ઠેકાણે તો મનુષ્યદેહ છે. તે ખબર વિનાનું સ્ત્રી, દ્રવ્ય, દીકરા, દીકરી, લોક, ભોગ ને દેહ તેને વિષે બાળી દે છે, તેમ આપણે બાળવું નહિ. (૩૦/૧૧૨-૧૧૩)

સમજૂતિ : સમજણ વિનાનો કઠિયારો ચંદનનું કિંમતી લાકડું ચૂલામાં બાળી નાખતો હતો. એ જ અધુરું બળેલું લાકડું શાહુકારે લઈને વિષ્ણુ ભગવાનને ચડાવ્યું તો તે વિષ્ણુ લોકમાં ગયો. આ દૃષ્ટાંતનો સિદ્ધાંત એ જ કે આપણે પણ અણસમજણે કરીને આ દેહરૂપી ચંદનને સ્ત્રી, દ્રવ્ય, દીકરા, દીકરી, લોક, ભોગ ને દેહની પાછળ બાળી નાખીએ છીએ, પણ આ દેહ કરીને જે અવિનાશી ફળ લેવાનું છે. તેના માટે કાંઈ કરતાં નથી. કઠિયારો જેમ ચંદનના સાચા ઉપયોગને જાણતો નથી. તેમ આપણે પણ દેહના સાચા ઉપયોગને જાણતા નથી. જે જાણે છે તે અક્ષરધામના અવિનાશી સુખને માટે પ્રયત્ન કરે છે. (ધ્યેય) મોક્ષ, મુક્તિ, આત્મતિક કલ્યાણ સાધવા માટે મનુષ્યદેહનો ઉપયોગ.

૩. શ્રીજીમહારાજે લોયા ૧૭માં કહ્યું છે ‘જેને ભગવાનનું ને સંતનું માહાત્મ્ય સમજાણું છે તેનો પાયો સત્સંગમાં અચળ છે.’

પ્રમાણ : સત્સંગ કોણ જાળવે ? જેને મહારાજને વિષે ને આ મોટા સંતને વિષે માહાત્મ્ય જ્ઞાને સહિત પ્રીતિ હોય તે જ જાળવે પણ બીજાથી તો જળવાય નહિ. આજ વર્તમાનકાળે જેણે દેહ ધર્યા છે તેને તો એક પગલું

અક્ષરધામમાં જ છે. પણ જેને આ સાધુની ઓળખાણ થઈ છે તેને તો બેય પગલાં અક્ષરધામમાં જ છે. પણ જેને એ વાતનું જ્ઞાન નહિ તેને આ સમજાય નહિ. સાધુના સમાગમ વિના જ્ઞાન થાય નહિ ને જ્ઞાન થયા વિના એવો મહિમા જણાય નહિ. (૨૬/૧૧૦-૧૧૧) સમજૂતિ : ભગવાન મળ્યા તે પ્રાપ્તિનો કોઈ પાર નથી. કેમ જે સાધુ છે તે જ આપણા દોષ બતાવે છે માટે આપણને લાગે છે જો આવા સાધુ ન મળ્યા હોત તો મારામાં ખોટનો કોઈ પાર ન રહે. તે સાધુ આ ખોટને ટાળવાનો પ્રયત્ન કરી દોષ ટાળીને શુદ્ધ કરેલ જીવને ભગવાનના ચરણારવિંદમાં મૂકે છે. તે દોષથી શુદ્ધ થયેલ જીવ ક્યારેય ભગવાનના ચરણારવિંદથી પડતા નથી. વાંદરાને ભગવાન રામ મળ્યા તો વૈકુંઠમાં ગયા તો ખરા પણ કુદાકુદ કરવાના સ્વભાવે તેમને વૈકુંઠમાંથી પાડ્યા પણ જો સંત થકી માહાત્મ્ય સમજાયું હોત તો પડત નહિ.

૪. આંબાનું સાચું સુખ કેરીમાંથી આવે થડ-ડાળ-પાંદડામાંથી નહિ.

પ્રમાણ : (૧) જેમ ગાયનું વાછરું હોય તે ગાયના શરીરમાં ગમે ત્યાં થબડકા મારે, પણ દૂધનું સુખ આવે નહિ, તે તો જ્યારે આંચળને વળગે ત્યારે દૂધનું સુખ આવે છે. તે તો દૃષ્ટાંત છે ને એનો સિદ્ધાંત એ છે જે, આ બધોય સત્સંગ તો મહારાજનું શરીર છે, પણ જે મોટા એકાંતિક સાધુ છે, તે દ્વારે તો મહારાજ અખંડ રહ્યા છે, તેને વળગે છે ત્યારે તેને મહારાજનું સુખ આવે છે, જેમ ગાયના આંચળમાંથી દૂધ આવે છે તેમ. (૨) એક દિવસ ગાયનું વાછરું છૂટીને ગૌશાળાએ ગયું ને જાણે જે, દૂધનું સુખ લઉં. પછી તો ત્યાં પોઠિયા ઊતરેલ તે જ્યાં મોઢું ઘાલવા જાય ત્યાં પાટુ ખાય. તે પાટું ખાઈખાઈને મોઢું તો સૂજી ગયું, પણ દૂધનું સુખ આવ્યું નહિ, પછી પોતાની મા આવી તોય ધાવવા સમર્થ ન થયું. તેમ આવા સાધુને મૂકીને બીજે સુખ લેવા જાય છે તે તો પાટુઓ ખાધા જેવું છે. (૨૦-૨૧/૧૦૮) સમજૂતિ : કુસંગે કરીને જો સાચા સંતનો સંગ છૂટી જાય તો જેમ પોઠિયા પાસે દૂધનું સુખ નથી. તેમ કુસંગી પાસે ભગવાનનું સુખ આવતું નથી. માટે સાચા સંતનો જ સંગ રાખવાથી કેરીનું સુખ આવે છે.

